

Беларускія сяляне мелі метэаралагічныя і астранамічныя веды і вельмі часта карысталіся імі ў гаспадарчай дзейнасці. Важнае значэнне на вядзенне сельскагаспадарчых работ аказваў месяц. Фазы месяца называліся ў народзе квадрамі. Новы месяц меў назву «маладзік», першая квадра – «падоўня», другая – «поўня». Пасля поўні месяц старэе. Такая фаза ў палешукоў насіла назву «гнілуха», «рушчэнне», «гнільца». Кароткі час бязлуння называўся «на мяжы», «перамена» [4, с. 187]. Фазы месяцавага календара строга рэгламентавалі тэрміны правядзення гаспадарчых аперацый. Найважнейшыя работы імкнуліся пачынаць пад поўню – адкармліваць парсюка, набываць жывёлу, «каб усюды было поўна», «купленая ў гэты час жывёла – заўсёды поўная, пражэрлівая і да тлусцення схільная» [3, с. 406]. Спарванне свіней паміж маладзіком і поўняй магло паўплываць на колькасць прыплоду. Лічылася, што свіння павінна адпарасіцца столькімі прасятамі, колькі дзён прайшло ад маладзіка.

Малады месяц, які ідзе ў рост, спрыяе прыбытку ў гаспадарцы. Падчас маладзіка пачыналі стрыгчы авечак. З ростам месяца ў іх павінна адростаць добрая густая поўсць. Калі маладзіком лягчаць жывёлу, то хутчэй загояцца раны. «*Перад поўняю самы лепшы час калоць кабаноў, лягчаць жарабцоў, бычкоў, кабанчыкаў, каб паўнелі*» [1, с. 35]. Купляць жывёлу ў час маладзіка не дазвалялася, лічылі, што яна не будзе ручыцца. У перыяд маладзіка раілася рэзаць свінню, каб сала было белае. Калі рэзаць «старыком», то яно пажаўцее.

У апошнюю квадра месяца рэкамендавалася рабіць розныя ветэрынарныя аперацыі: ускрываць нарывы, ачышчаць гнайнікі, раны, таму што са спадам месяца ўсё павінна пайсці на спад, знікнуць назаўсёды, хутка загоіцца [5, с. 187]. А вось купляць жывёлу і распачынаць іншыя гаспадарчыя справы ў апошнюю квадра месяца не раілася.

Поспех у хатніх справах залежаў таксама ад дня тыдня. Не ў пашане ў беларусаў былі панядзелак і пятніца. Ацёл у гэтыя дні павінен быў адмоўна адбіцца на малочнасці каровы: «*Карова, якая ацэлілася ў панядзелак, мала дае малака. А калі яна ацэліцца ў пятніцу, то з яе наогул не будзе ніякай карысці, мала будзе даваць малака*» [1, с. 49]. У пятніцу не дазвалялася мыць і стрыгчы авечак, бо воўна псуецца, мяняецца, мяшаецца волас. Пятніца і нядзеля былі жаночымі днямі, калі асаблівая ўдача чакала пры «запасванні» кароў. Лічылася, напрыклад, што ў гэтыя дні на свет з'яўляюцца цялушкі, а не бычкі. Дні тыдня, паводле народных уяўленняў, таксама аказвалі станоўчы або адмоўны ўплыў на вынікі гаспадарчай дзейнасці.

Па паводзінах жывёл прагназавалі надвор'е на наступныя сезоны. Прадчуваючы наступленне зімовых халадоў, жывёлы наядаліся ў запас: «*Калі говядо вельмі шчыра скубе траву, то будзе непагадзь ці хутка выпадзе снег*» [1, с. 20]. «*Калі говядо варочаецца з пашы, трымаючы ў пыску траву, то будзе вельмі цяжкая зіма*» [6, с. 150]. Свінні перад наступленнем халадоў уцяпляюць свае «ляжанкі», падоўгу цягаюць салому, высцілаюць сабе пасцель. «*Калі ж зімой свінні (якія знаходзіліся на вольным выпасе. – Л.С.) далёка адыходзілі ад дому, на лугі і палі, то зімы не трэба было баяцца – яна станавілася мякчэйшая*» [6, с. 158]. У зямлі з восені заставалася шмат клубняў, карэньчыкаў, жалудоў і іншай спажыванай ежы. Калі снежны наст рабіўся тонкім, падатлівым, то свінні маглі знайсці гэты корм, што быў добрым дадаткам да скупага зімовага рацыёну.

«*Калі падчас зімовага вадапою каровы п'юць вады больш, чым звычайна, то належыць чакаць марозу; калі ж яны ў час марозу трасуць галовамі і «дрыгаюць пры луцы», то мороз будзе доўжыцца*» [6, с. 150]. Верагодна, падчас вялікага марозу жывёлам холадна стаяць на снезе, а ледзяная вада халодзіць зубы, ад чаго яны пераступаюць з месца на месца і трасуць галовамі. «*Калі ўлетку авечкі, каровы і коні вечарам п'юць больш, чым звычайна, то на наступны дзень трэба чакаць добрага надвор'я*» [6, с. 155]. Як відаць, у жывёлагадоўчай дзейнасці беларусы кіраваліся метэаралагічнымі і астранамічнымі ведамі.

Яны спрыялі атрымання добрых вынікаў у вядзенні жывёлагадоўчай гаспадаркі. Свойскія жывёлы служылі добрым «барометрам». Тэрміны правядзення гаспадарчых аперацый са свойскай жывёлай рэгламентавалі фазы месяцавага календара. Ветэрынарныя аперацыі стараліся пачынаць пад «поўню». У апошнюю квадра месяца раілася лячыць свойскіх жывёл: ускрываць нарывы, ачышчаць гнайнікі, раны. Лічылася, што са спадам месяца ўсё дрэннае павінна пайсці на спад, знікнуць назаўсёды.

Спіс літаратуры:

1. Шумскі, К.А. Традыцыйныя веды беларусаў аб раслінным, жывёльным свеце і надвор'і (XIX — пачатак XXI ст.) і іх экалагічная значнасць / К.А. Шумскі ; навук. рэд. І.П. Корзун. – Мінск : Права і эканоміка, 2009. – 126 с.
2. Берман, И.А. Календарь по народным преданиям в Воложинском приходе Виленской губернии Ошмянского уезда / И.А. Берман // Записки Императ. рус. географ. об-ва. – 1873. – Т. V, Вып. 3. – С. 1–44.
3. Энцыклапедыя сельскага гаспадары. – Мінск : БелЭн, 1993. – 736 с.
4. Общественный, семейный быт и духовная культура населения Полесья / АН БССР, ИИЭФ; АН УССР, Ин-т искусствовед., фольклора и этнографии им. М.Ф. Рильского (Львовск. отд-ние). – Минск : Наука и техника, 1987. – 375 с.
5. Сержпутоўскі, А.К. Прымхі і забабоны беларусаў-палешукоў / А.К. Сержпутоўскі : прадм. У.К. Каско; маст. В.Р. Мішчанка. – Мінск : Універсітэцкае, 1998. – 301 с.
6. Никифоровский, Н.Я. Очерки простонародного житья-бытья в Витебской Белоруссии / Н.Я. Никифоровский. – СПб., 1895. – 552 с.

Лілія Гончар

СЕМАНТИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ «РЕСТОРАН» У ТРАДИЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНЦІВ

Цілком очевидно, що вивчення будь-якого явища чи процесу, яке ми досліджуємо, має розпочинатися із запитання, що означає цей термін, звідки він походить і який смисловий зміст у нього вкладено. Тому, у контексті нашого дослідження, особливого значення набуває проблема еволюції, історії формування та «реформування» поняття «ресторан».

Слово «ресторан» походить від французького *restaurer*, що означає «відновлювати, підкріплювати, годувати». Спочатку термін мав відмінний від сьогоднішнього зміст – в кулінарії рестораном називали дуже густо зварений жюс чи бульйон [6] і до другої половини XVIII ст. ресторану як закладу харчування не існувало.

Історія трактування цього поняття у звичному для нас розумінні сягає 1765 року, коли господар паризького трактиру Буланже вивісив на дверях свого закладу закликаючий надпис: «Приходьте до мене, і я відновлю ваші сили». Між завсідниками дуже швидко розповсюдилася нова сленгова назва трактиру «Відновлюючий». Відновлювати французькою *restaurer* – згодом слово перетворилось на іменник і поступово завоювало Париж, потім – Францію і стало міжнародним [10].

Проте відсутність поняття ресторан у мовному обігу зовсім не означає, що закладів, які надавали послуги, подібні до сучасних рестораних (зокрема харчування, напої, відпочинок, розваги), до 1765 р. не було. Сьогодні, узагальнюючи, дослідники називають їх закладами гостинності.

У наукових працях вітчизняних вчених Г. Вишневської, В. Русавської, П. Пуцентейло та інших охарактеризовано етапи розвитку, форми, види та основні ознаки гостинності в українській побутовій культурі XIX ст. [11], проаналізовано історичний шлях розвитку підприємств індустрії відпочинку та еволюцію становлення туризму [9], досліджено еволюцію сфери гостинності Києва в контексті розвитку туризму в Україні [2]. Проте семантична еволюція безпосередньо поняття «ресторан» займає вкрай незначну частку в контексті цих досліджень.

Прообразами рестораних закладів на території нинішньої України у різні періоди були трактир, таверна, шинок, корчма, ресторація, кафе-шантан, кабаре (з естрадою), кафе, кав'ярня, кнайпа, кабак, кафетерій та ін. Такий широкий синонімічний ряд одного поняття зумовлений насамперед різноспрямованістю, багатовекторністю та розгалуженістю у підході до трактування цього терміну. Для більш ґрунтовного семантичного аналізу поняття «ресторан» розглянемо ширше кожен його синонім.

Трактир і таверна – одні з найперших прообразів сучасного ресторану – сягають своїм корінням часів античності. Етимологічний аналіз поняття «таверна» та особливості її становлення як закладу гостинності, починаючи з цивілізації Давнього Близького Сходу, аналізує у своїй праці В. Русавська, зазначаючи, що попри те, що таверна є одним з найвідоміших закладів гостинності в Давній Греції і Давньому Римі, у XIX ст. вона все ще була центром соціальної активності в портових містах [11, с. 103].

Таверна (італ. *taverna*, від лат. *taverna* – хатина, приміщення) – невеликий шинок, корчма в Італії, Швейцарії та деяких південних країнах Європи [13]. О. Мельничук додає до цього переліку ще й трактир [12]. В архітектурі і монументальному мистецтві підкреслюється, що трактир – це те ж саме, що і корчма [14]. А отже, виникає потреба з'ясувати, що ж розуміється під цим поняттям.

Корчма – це будинок при дорозі з інтенсивним рухом; місце, де продавалися спиртні напої (шинок), заїжджий будинок для подорожніх [19]; 2) заїзд, шинок, таверна, оранда, коршма [7]; 3) заклад, що поєднує готель та їдальню з горілчаними напоями [14], 4) ресторація нижчого гатунку [14].

Корчму як специфічний заклад української гостинності досліджує В. Русавська, стверджуючи, що протягом свого існування на теренах України вона була унікальною за змістом соціальною організацією і культурною звичаєвою формою повсякденного дозвілля українців, мала свої особливості функціонування та відігравала важливу комунікативну роль у житті селянства [11, с. 166]. Тому корчма і шинок виконували функцію осередку громадського життя [11, с. 168]. Популярність корчем і шинків на території Малоросії (територія сучасної України) та їх неоднозначну функціональну роль підкреслює І. Житецький у своїх «Историко-этнографических заметках» [5, с. 24].

Шинок розглядається вченими як одна з найдавніших форм громадського харчування в Україні з певним асортиментом страв і напоїв [4], питний будинок, де вживали горілку [14], кабак [17].

Під поняттям кабак розуміють будівлю з питним закладом для бідноти у Росії XVIII-XX ст. [14]. У словнику українського сленгу його ототожнюють із рестораном та кафе [15]. Невелике кафе отримало назву кнайпа (від нім. розм. *Kneipe* - пивна, трактир, погребок) [15].

Проте синонімічний ряд шинку як закладу гостинності на цьому не закінчується. Цікаво, що у низці мусульманських країн середньовічної доби шинковий заклад називали кав'ярнею, тоді як в Україні, під цим поняттям розглядають приміщення (заклад) для вживання кави [14].

Цікавим фактом також є те, що слово французького походження «кабаре» в перекладі на українську означає шинок, проте зміст цих понять у трактуванні науковців та інформаційно-довідковій літературі (тлумачні й етимологічні словники, вітчизняні та зарубіжні енциклопедії і довідники) суттєво різняться.

Кабаре в його початковій інтерпретації – це естрадне видовище, що складається з пісень, монологів, танців, виконується професійними акторами [19]; імпровізовані вистави у артистичних кафе за участю поетів, музикантів, акторів [16]; в кінці XIX - на початку XX ст. – ресторан із естрадними програмами і виступами театрів малих форм [16] та місце імпровізованих сатирично-розважальних спектаклів [19].

У XIX ст. у Франції кабаре – це артистичний шинок, в якому читали вірші, виконували куплети, сценки тощо [12, 13].

У різних джерелах під поняттям «кабаре» розуміють:

- вид естрадної вистави в ресторані чи кафе розважального характеру [12, 13];
- невеликий ресторан з естрадою [12, 13];
- артистичне кафе [12].

Найбільше схоже за звучанням до досліджуваного поняття слово «ресторація» найчастіше визначається як застаріла форма терміну «ресторан» [1, 6, 8, 18]. Також під «ресторацією» розуміють ресторан нижчого класу [13], трактир, чиста харчівня [3].

В економічній енциклопедії термін «ресторан» трактується як підприємство громадського харчування, яке відрізняється від їдальні і кафе формою обслуговування, ширшим асортиментом страв, вищим ступенем технології виробничих процесів і вищим рівнем комфорту [4].

Зважаючи на історичну еволюцію закладів ресторанного господарства, науковці у своїх дослідженнях ототожують сучасний ресторан із його епохальними прообразами. Тому це зумовлює відсутність єдиного тлумачення поняття «ресторан» у різних джерелах.

Спираючись на вищесказане та аналізуючи багатовекторну діяльність сучасного ресторану, під цим поняттям, на нашу думку, слід розуміти заклад ресторанного господарства з високим рівнем організації сервісно-виробничого процесу, обслуговування, задоволення потреб гостей у якісному відпочинку, зокрема за рахунок організації культурно-розважальних програм, видовищних шоу, презентацій безпосередньо за участі споживача.

Список джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Вишневська, Г.Г. Еволюція сфери гостинності міста Києва другої половини XIX – початку XX століття в контексті розвитку українського туризму : автореф. дис. ... канд. культурології : 26.00.06 / Г.Г. Вишневська ; Київ. нац. ун-т культури і миства. – К., 2008. – 28 с.
3. Даль В. Толковий словарь живого великорусского языка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovardalja.net>.
4. Економічна енциклопедія : у 3 т. / Відповідальн. ред. С.В. Мочерний. – К.: Академія, 2001. – Т. 2. – 847 с.
5. Житецький, И. Евреи в Южной России. Формы труда у евреев в южной России : (ист.-этногр. заметки) / И. Жительский // Киев. Старина. – 1901. – Т. 74. – С. 1–45.
6. Исторический словарь галлицизмов русского языка [Електронний ресурс] / Н.И. Епишкин. – М. : Слов. изд. ЭТС, 2010. – Режим доступу: http://www.ets.ru/pg/r/dict/gall_dict.htm.
7. Караванський, С. Практичний словник синонімів української мови / С. Караванський. – 2-е вид. – К. : Українська кн., 2004. – 448 с.
8. Ожегов, С.И. Словарь русского языка : Ок. 57 000 слов / С.И. Ожегов ; под ред. д-ра филол. наук., проф. Н.Ю. Шведовой. – 16-е изд., испр. – М. : Рус. яз., 1984. – 797 с.
9. Пуцентейло, П.Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва : навчальн. посібник / П.Р. Пуцентейло. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
10. Ресторан восстанавливает силы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iqfun.ru/articles/sova-articles.shtml>.
11. Русавська, В.А. Гостинність в українській традиційній культурі / В.А. Русавська. – К. : Ліра-К, 2014. – 280 с.
12. Словник іншомовних слів / ред. О.С. Мельничука. — 2-е вид., випр. і доп. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1985. – 966 с.
13. Словник іншомовних слів : 23 000 слів та термінологічних сполучень / укл. Л.О. Пустовіт, С.І. Скопенко, Г.М. Сютя, І.В. Цимбалюк. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.
14. Словопедія. Архітектура і монументальне мистецтво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovopectia.org.ua/44/53392-0.html>.
15. Словопедія : словар українського сленгу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovopectia.org.ua/57/53392-0.html>.
16. Словопедія : словник іншомовних соціокультурних термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: slovopectia.org.ua/39/53397/260766.html.
17. Словопедія. Українсько-російський словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovopectia.org.ua/47/53392-0.html>.
18. Тлумачний словник української мови: Понад 12 500 статей (близько 40 000 слів) / уклад. Л.Г. Боярова [та ін.] ; ред. В.С. Калашник. – Харків : Прапор, 2005. – 992 с.
19. Універсальний словник-енциклопедія. УСЕ / О. Коваль. – 4-е вид. перероб. і доп. – Львов : Тека, 2006. – 1432 с.

Ларыса Раманова